

Dico

Józef Tyszkowski buduje pierwszą transkarpacką linię kolejową

Józef Tyszkowski, właściciel ziemski¹ w Huwnikach, poseł na Sejm Krajowy Galicji² II kadencji (1867-1869) IV Kurii, 26. Okręgu Dobromil-Ustrzyki-Bircza wspólnie z hrabią Adamem Potockim, Wincentym Kirchmayerem, Zygmuntem Kozłowskim, Maurycem Kraińskim, księciem Augustem Sułkowskim, Leonardem Truskolawskim wraz z pozostałymi osobami, jak: hrabia Aladar Andrassy, hrabia Coloman Forgách, baron Johann Frölich, Philipp Harkányi, Gabriel Sonay, hrabia Anton Sztáray i Joseph Grul, w 1869 r. otrzymali koncesję na budowę i eksploatację kolei żelaznej z Przemyśla przez Chyrów, Lisko (Lesko), Zagórz i Szczawne do granicy galicyjsko-węgierskiej w Łupkowie w celu połączenia z węgierską siecią kolejową³. Kolej ta przyjęła nazwę „Pierwsza Węgiersko-Galicyjska Kolej Żelazna” (węg. *Első Magyar-Gácsországi Vasút*)⁴.

Co wiemy o koncesjonariuszach? Poza Józefem Tyszkowskim i obywatelami polskimi, o pozostałych osobach, obywatelach węgierskich, niewiele można znaleźć informacji. Poza Josephem Gräslem, wszyscy należeli do rodów szlacheckich.

Przedstawmy w skrócie po kolejce wszystkich, poza Józefem Tyszkowskim:

- hrabia Adam Potocki – właściciel ziemski, polityk (poseł na Sejm Krajowy Galicji II kadencji (1867-1869) IV Kuria 50. Okręgu Chrzanów-Jaworzno-Krzeszowice)⁵,
- Vincenz Kirchmayer (Wincenty Kirchmayer) – kupiec, bankier i polityk (były poseł na Sejm Krajowy Galicji I kadencji (1861-1866) II Kuria)⁶,
- Sigmund Kozłowski (Zygmunt Kozłowski) – właściciel ziemski, działacz gospodarczy i przedsiębiorca, polityk (poseł na Sejm Krajowy Galicji II kadencji (1867-1869) I Kuria 8. Obwód sanocki)⁷,
- Moriz Kraiński (Maurycy Kraiński) – właściciel ziemski, polityk (poseł na Sejm Krajowy Galicji II kadencji (1867-1869) I Kuria 3. Obwód przemyski; poseł do austriackiej Rady Państwa II kadencji (1969-1970) I Kuria)⁸,
- książę August Sułkowski – ordynat na Rydzynie, właściciel m. Komańcza (Galicia), poseł pruskiej Izby Panów i poznańskiego sejmu prowincjonalnego⁹,
- Leonard Truskolawski (Truskolaski) – właściciel ziemski (m.in. miejscowości Kulaszne, Szczawne), polityk¹⁰,

¹ Józef Tyszkowski posiadał ok. 4 tys. ha ziemi, więcej na stronie kopysno.pl/Od_rozbioru_do_I_wojny.html.

² Dokł. „Sejm Krajowy Królestwa Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim”.

³ Nie jest wiadome, kiedy zainteresowani złożyli wniosek o wydanie zezwolenia na tzw. prace techniczne przygotowawcze, niezbędne przed ubieganiem się o koncesję.

⁴ pl.wikipedia.org/Pierwsza_W%C4%99giersko-Galicyjska_Kolej_%C5%BBelazna – na stronie (Historia) zawarto błędne informacje dotyczące dokumentów koncesyjnych na budowę kolei (stan na dzień 29.09.2024 r.).

⁵ pl.wikipedia.org/wiki/Adam_J%C3%B3zef_Potocki.

⁶ pl.wikipedia.org/Wincenty_Kirchmayer, www.ipsb.nina.gov.pl/biografia/wincenty-marcin-kirchmayer.

⁷ pl.wikipedia.org/Zygmunt_Koz%C5%82owski, www.ipsb.nina.gov.pl/biografia/zygmunt-kozowski.

⁸ pl.wikipedia.org/Maurycy_Krai%C5%84ski.

⁹ www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/august-antoni-sulkowski.

¹⁰ pl.wikipedia.org/Leonard_Truskolaski.

- hrabia Aladar Andrássy – właściciel ziemski, major Honvédu (adiutant generała porucznika Józefa Bema), polityk, hodowca koni¹¹,
- hrabia Coloman Forgách – przedstawiciel wpływowej węgierskiej rodziny z miejscowości Gács (obecnie Halič), polityk, miłośnik koni¹²,
- baron Johann Fröhlich¹³,
- Philipp Harkányi - właściciel ziemski żydowskiego pochodzenia, dyrektor Węgierskiej Centralnej Spółki Kolejowej¹⁴,
- Gabriel Sonay,
- hrabia Anton Sztáray – właściciel ziemski, przedsiębiorca z Michalovec k/Koszyc (cegielnia, browar, gorzelnia, młyn, tartak, kamieniołom na Hrádku, kopalnia kaolinu na Bielej Gorze koło Stráňan)¹⁵,
- Joseph Gräsl – sędzia miejski w Peszcie (Buda), naczelnny komornik Izby Lordów w parlamencie węgierskim¹⁶.

Co łączyło polskich przedstawicieli, że postanowili ubiegać się o koncesję na budowę kolei? Na pewno działalność polityczna, gdyż część z nich była posłami na Sejm Krajowy Galicji, nawet tej samej kadencji. Niektórzy z nich działały w różnego rodzaju stowarzyszeniach i prowadzili działalność gospodarczą, więc mieli ułatwione kontakty między sobą. Hrabia Adam Potocki znał się dobrze z księciem Sułkowskim i Wincentym Kirchmajerem, o czym świadczy fakt, iż udzielał im pożyczki. Ten drugi zresztą bardzo lubił przebywać w otoczeniu bogatych ludzi, do jakich należał hrabia Adam Potocki. Obywatele węgierscy znali się na podobnych zasadach, lecz szczegółów na ten temat brak. Budowa kolei wymagała wsparcia ze strony Węgier, stąd też niezbędny był udział ich przedstawicieli, reprezentowanych przez znane węgierskie rody szlacheckie.

Koncesja na budowę i eksploatację kolei z Przemyśla do połączenia z węgierską siecią kolejową, poza zezwoleniem na prace techniczne przygotowawcze, i przed uzyskaniem właściwej koncesji, została poprzedzona aktem z dnia 20 maja 1869 r.¹⁷, na mocy którego władze austriackie udzielili kolei m.in. gwarancji rocznego dochodu netto w srebrze, obejmującego stopę wykupu faktycznie wykorzystanego i należycie udokumentowanego kapitału inwestycyjnego. Akt ten regulował także wszelkie inne kwestie finansowe związane z realizacją inwestycji i eksploatacją kolei.

Koncesjonariusze przed przystąpieniem do realizacji inwestycji musieli także uzyskać stosowne pozwolenie ze strony rządu węgierskiego, co nastąpiło w dniu 14 lipca 1869 r.¹⁸. Po uzyskaniu wszystkich wymienionych pozwoleń przyszła kolej na ostatnią koncesję ze strony władz austriackich.

¹¹ hu.wikipedia.org/Andr%C3%A1ssy,_Alad%C3%A1r.

¹² Jest wymieniony w wykazie przedstawicieli rodów szlacheckich Królestwa Węgier - archive.org.

¹³ Osoba o tym imieniu i nazwisku występuje w archiwach z tego okresu, jako lekarz medycyny.

¹⁴ hu.wikipedia.org/Hark%C3%A1nyi,_csal%C3%A1d.

¹⁵ korzar-sme-sk/anton-sztaray-vlastnil-pluh-a-maria-prezila-o-21-rokov-mladsieho-muza. Przez Michalovce (ob. Słowacja) po 1871 r. zaczęła przebiegać pierwsza węgiersko-galicyjska kolej żelazna.

¹⁶ anno.onb.ac.at, anno.onb.ac.at/Joseph+Grafl.

¹⁷ R.G.BI. z 1869 r. Nr 83 - alex.onb.ac.at.

¹⁸ Pozwolenie rządu węgierskiego - net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny.

Concessionsurkunde vom 11. September 1869,

zum Bau und Betrieb einer Locomotiv-Eisenbahn von Przemysl über Chyrow, Lisko, Zagórz und Szczawne an die galizisch-ungarische Landesgränze bei Lopkow zur Verbindung mit dem ungarischen Eisenbahnnetz.

Wir Franz Joseph der Erste, von Gottes Gnaden Kaiser von Österreich;

Apostolischer König von Ungarn, König von Böhmen, Dalmatien, Kroatien, Slavonien, Galizien, Lodomerien und Illyrien; Erzherzog von Österreich; Großherzog von Krakau; Herzog von Lothringen, Salzburg, Steyer, Kärnthen, Krain, Bukowina, Ober- und Nieder-Schlesien; Großfürst von Siebenbürgen; Markgraf von Mähren; gefürsteter Graf von Habsburg und Tirol &c. &c. &c.

Nachdem Adam Graf Potocki, Vincenz Kirchmayer, Sigmund Ritter von Kożłowski, Moriz Ritter von Kraiński, August Fürst Sulikowski, Leonard Ritter von Truskawski, Joseph Ritter von Łyszkoński, Graf Aladar Andrássy, Graf Coloman Forgách, Johann Baron Grölich, Philipp Harlányi, Gabriel von Sonay, Graf Anton Sztáray und Joseph Gräfl die Bitte um Ertheilung der Concession zum Bau und Betrieb einer Locomotiv-Eisenbahn von Przemysl an die galizisch-ungarische Landesgränze bei Lopkow gestellt haben, so finden Wir Uns bewogen, in Erwägung der Gemeinnützigkeit des Unternehmens den genannten Bittstellern diese Concession auf Grund des Gesetzes vom 20. Mai 1869 (R. G. Bl. Nr. 83), über die dieser Unternehmung gewährten besonderen Begünstigungen, wie folgt, zu ertheilen:

Fragment koncesji z dnia 11 września 1869 r. (R.G.Bl. z 1869 r. Nr 180 - alex.onb.ac.at).

Jak wynika z treści koncesji, koncesjonariuszy zobowiązano do rozpoczęcia budowy linii kolejowej w ciągu trzech miesięcy po otrzymaniu koncesji i ukończenia linii z Przemyśla do Szczawnego w ciągu dwóch lat, a ze Szczawnego do granicy z Węgrami, w ciągu trzech lat, licząc od powyższego terminu.

Koncesję wydano na 90 lat, przy czym władze austriackie mogły nabyć kolej przed upływem 30 lat od dnia jej otwarcia.

Koncesja zawierała również ceny za przewóz osób i towarów, które podlegały ograniczeniom. Dla przykładu, cena za przewóz osoby za jedną milę austriacką¹⁹ w I. klasie wynieść mogła 36 krajcarów., w II. klasie 27 krajcarów, w III. klasie 18 krajcarów, a w IV. (bez siedzeń) 9 krajcarów. Przy pociągach pospiesznych taryfa ta mogła być podwyższona o 20%. Koncesja zobowiązywała także koncesjonariuszy do zawarcia ugody z administracją kolei galicyjskiej im. Karola Ludwika pod kątem użytkowania dworca kolejowego w Przemyślu i jego podwójnej obsługi administracyjnej.

W celu realizacji warunków koncesji powołana została Spółka kolejowa (non profit) pod nazwą „Pierwsza kolej węgiersko-galicyjska”²⁰, którą zarejestrowano w rejestrze spółek w dniu 21 grudnia 1870 r.

¹⁹ Mila pocztowa austriacka – 7 585,6 m (ok. 7,6 km).

²⁰ [anno.onb.ac.at](http://alex.onb.ac.at).

Siedzibą spółki został Wiedeń²¹, z prawem do założenia przedstawicielstwa w Pest-Ofen²² i w razie potrzeby w innych miejscowościach w kraju i za granicą.

Celem spółki była budowa i eksploatacja kolej żelaznej łączącej północno-wschodnią kolej węgierską ze wschodnią w pobliżu Mihályi²³ do Przemyśla, aby połączyć się z c.k. koleją galicyjską im. Karola Ludwika łącząca Kraków ze Lwowem. Pozostałe cele spółki, to nabycie i uruchamianie hut żelaza i kopalni węgla oraz zakup środków transportu pasażerskiego i towarowego oraz transport pasażerów i towarów.

Spółka została powołana na czas nieokreślony, a kapitał zakładowy wyniósł 12,5 mln florenów w srebrze, podzielnych na 62,5 tys. akcji o wartości nominalnej 200 florenów w srebrze²⁴.

Zarząd spółki stanowiła Rada Dyrektorów składająca się z siedemnastu członków, z których co najmniej dziewięciu musiało być obywatelami Wiednia, a sześciu rezydentami, i których wybierało Walne Zgromadzenie na pięcioletnią kadencję. Natomiast pozostałych dwóch członków Rady wybierał rząd austriacko-węgierski. Do czasu zwyczajnego Walnego Zgromadzenia Spółki w składzie Rady Dyrektorów znalazło się siedem osób będących koncesjonariuszami, w tym pięciu Polaków, a wśród nich Józef Tyszkowski.

Skład Rady Dyrektorów uległ zmianie podczas zwyczajnego Walnego Zgromadzenia Spółki, które miało miejsce w dniu 9 sierpnia 1972 r. W wyniku głosowania Józef Tyszkowski i Leonard Truskolawski nie zostali wybrani na dalszą kadencję²⁵, i na tym zakończyła się ich praca na rzecz budowy pierwszej kolej węgiersko-galicyjskiej. Dlaczego? Tego nie wiadomo. Józef Tyszkowski miał wtedy dopiero 45 lat, a więc przeszkodą nie był wiek. Wiemy, że był osobą małomowąną, chimeryczną i niezbyt aktywną w działalności politycznej. Wolał przebywać w swoim domu nad Wiarem w Huwnikach lub siedzieć w kniei, gdyż był zapalonym myśliwym, który często opuszczał swoje włóści, polując nawet w pobliżu granicy Węgier. Prawdopodobne jest, że niezbyt zabiegał o kolejną kadencję lub nie za bardzo cieszył się zaufaniem pozostałych członków Rady Dyrektorów, którzy nie udzieliwszy mu poparcia podczas głosowania, mogli mieć ku temu powód. Józef Tyszkowski przystępując do Spółki widział w tym korzystny interes, gdyż na potrzeby budowy kolej niezbędne było drewno, a on posiadał dość znaczne przestrzenie lasów. Gdy jednak przedsiębiorcy zwróciли się do niego z propozycją zakupu lasów, przystąpił do rozmów, lecz zwlekał przez wiele tygodni z udzieleniem ostatecznej zgody, aż w końcu całkowicie zerwał rozmowy, tłumacząc to tym, iż nie może pozbawiać zwierzyny tak dogodnego schronienia²⁶. To jakże chwalebne podejście do zwierząt wówczas mogło być uznane wręcz za sabotaż, a on sam postrzegany jako przeciwnik budowy kolej.

Dla Tyszkowskiego, jako polityka, zakończyła się przygoda z koleją, gdyż osiągnął swój cel. 1 lipca 1872 r. ukończono budowę linii kolejowej, która poprzez Chyrów dotarła do Krościenka, na czy mogło mu najbardziej zależeć, jako posłowi reprezentującemu tereny najbliższe odcinkowi tej linii.

Po odejściu Józefa Tyszkowskiego z Rady Dyrektorów, budowa kolej trwała, i w zasadzie po kilku miesiącach, w dniu 18 grudnia 1872 r. dobiegła końca, przy czym prace związane z budową tunelu pod Przełęczą Łupkowską trwały dłużej, do 30 maja 1874 r. Spółka

²¹ Dyrekcja Spółki mieściła się przy ul. Universitatstrasse 10 w Wiedniu.

²² Pest (Peszt) i Ofen (Buda), miasta położone po lewej i po prawej stronie rzeki Dunaj, tworzące obecnie stolicę Węgier – Budapeszt.

²³ Ob. Słowacja - hu.wikipedia.org/Als%C3%B3mih%C3%A1lyi.

²⁴ d3ums4016ncdkp.cloudfront.net/16018_711_1.jpg.

²⁵ anno.onb.ac.at.

²⁶ archive.org/abc.bj.uj.edu.pl.NDIGCZAS094371_1885_002.

przy budowie ostatniego odcinka linii kolejowej przechodzącej przez tunel napotkała na poważne trudności finansowe, co spowodowało interwencje rządów Austrii i Węgier.

Jako ciekawostkę warto dodać, iż wspomniany Leonard Truskolawski, będąc przez krótki czas związany z budową kolei, po usunięciu z Rady Dyrektorów Spółki, odniósł wymierną korzyść z tej inwestycji. W 1875 r. w należącej do niego miejscowości Kulaszne, przez które przebiegała kolej, założył jedno z pierwszych w Galicji uzdrowisk klimatycznych. Pierwszym było Zakopane, drugim Szczawnica, a trzecim – Kulaszne, gdzie produkował wcześniej ser owczy.

W dniu 15 maja 1875 r. w Kulasznem otworzył zakład żętyczny²⁷ składający się z kilku domów z 24 pokojami dla gości (kuracjuszy) i restauracji. Nad kuracjuszami czuwał lekarz kolejowy, niejaki Hamaides. Niedaleko zakładu była poczta i dworzec, na który docierały pociągi dwa razy dziennie. W późniejszych latach działalność zakładu nieco się rozwinęła, a usługi stały się bardziej atrakcyjne, lecz nie trwało to długo. Pod koniec lat 80. XIX wieku właściciel zamknął zakład i przestał świadczyć usługi leczenia uzdrowiskowego.

Zakład żętyczny w Kulasznem
(mojagalicia.wordpress.com/leonard-truskolaski).

Pierwsza Kolej Węgiersko-Galicyjska odegrała znaczącą rolę podczas I wojny światowej, a po niej niestety jej wartość spadła. W wyniku zakazu posiadania przez Węgry kolej dwutorowej i zdemontowania drugiego toru, kolej utraciła znaczenie międzynarodowe, przez co także zdemontowano drugi tor po stronie polskiej.

Obecnie kolej ta jest w rękach czterech państw, lecz poza kilkoma odcinkami, od wielu lat nie jest w pełni eksploatowana²⁸.

Opr. Dico

²⁷ Żętyca - serwatka z mleka owczego ściętego podpuszczką; w XIX wieku stosowana jako środek leczący drogi oddechowe, szczególnie gruźlicę (w późniejszych latach nie potwierdzono właściwości leczniczych); mojagalicia.wordpress.com/leonard-truskolaski.

²⁸ wlab.hu - fotografie z trasy linii kolejowej na odcinku Humenne-Łupków-Zagórz.